

Prof. dr hab. Ryszard A. Stefański
Uczelnia Łazarskiego
w Warszawie

Warszawa, dnia 22 maja 2017 r.

Recenzja

pracy doktorskiej mgr. Piotra Misztala: **Przymus adwokacko-radcowski w polskim postępowaniu karnym. Analiza dogmatyczno-prawna**, Łódź 2017

Przymus adwokacko-radcowski jest istotnym czynnikiem wpływającym na rzetelność procesu karnego i gwarantującym stronom wysoki poziom niektórych pism procesowych, a oskarżonemu także realizację prawa do obrony. Temat ten jest atrakcyjny teoretycznie i ważny z praktycznego punktu widzenia. Mimo takiego jego znaczenia nie doczekał się pogłębionej analizy naukowej i kompleksowego opracowania. Problematyka była pomijana, a poświęcono mu jedynie kilka artykułów o charakterze przyczynkarskim (zob. P. Miształ: Instytucja przymusu adwokacko-radcowskiego w świetle ostatnich nowelizacji, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015-2016. Księga pamiątkowa poświęcona Prof. M. Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak R. Olszewski, Warszawa 2017, s. 894 -904; H. Paluszkiwicz: Przymus radcowski w przepisach kodeksu postępowania karnego o oskarżycielu subsydiarnym w: *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Prof. Tadeuszowi Nowakowi*, red. S. Stachowiak, Poznań 2002, s. 365 – 372, D. Stachurski: Uzasadnienie istnienia przymusu adwokacko-radcowskiego w polskim procesie karnym, *GS* 2006, Nr 10, s. 16 – 21. D. Stachurski: Czy przymus adwokacko-radcowski narusza wole stron procesu karnego?, *Pal.* 2007, nr 5-6, s. 109 -124; R. A. Stefański: Przymus adwokacko-radcowski w procesie karnym, *Ius Novum* 2007, nr 1, s.82-113; B. Nita-Światłowska: Przymus adwokacko-radcowski przy wnoszeniu środków zaskarżenia w postępowaniu karnym (cz. 1), *Pal.* 2017, nr 11-12, s. 39 – 51, (cz.2), *Pal.* 2017, nr 3, s. 61-68). Ponadto temat ten był poruszany przy okazji omawiania poszczególnych czynności, których sporządzenie i podpisanie jest zastrzeżone dla adwokata lub radcy prawnego. Z uznaniem zatem należy odnieść się do wyboru tego tematu za przedmiot dysertacji doktorskiej. Daje to gwarancję, że problemy, jakie powstają na tle regulacji tej instytucji w kodeksie postępowania karnego zostaną omówione dogłębnie, a zaproponowane kierunki ich interpretacji wsparte będą przekonującą argumentacją.

Z podtytułu wynika, że rozważania ograniczone są do analizy dogmatyczno-prawnej, co sugeruje, że praca ma charakter teoretyczny. Tymczasem lektura pracy wskazuje, że jej zawartość znaczenie przekracza tak określony zakres, bowiem w rozdziale VII zostały zaprezentowane opinie adwokatów i radców prawnych na rolę i znaczenie przymusu adwokacko-radcowskiego, a to już nie są rozważania ściśle dogmatyczne. Moim zdaniem podtytuł jest zbędny.

Postawiona przez Autora hipoteza badawcza, że „przymus adwokacko – radcowski jest nieodzownym elementem rzetelnego procesu karnego, (s. 3) jest trafna i zasługuje na aprobatę. Tak samo trzeba ocenić cele, jaki postawił sobie Autor, przystępując do opracowania tego tematu, aczkolwiek są one zbyt drobiazgowo (jest ich 14); bez uszczerbku dla prowadzonych rozważań można by je zredukować do kilku.

Weryfikacja tak określonej tezy badawczej oraz osiągnięcie celów szczegółowych, wymagało trafnego doboru metod badawczych. Wprawdzie nie zostały wprost wymienione we wstępie, lecz czytając pracę łatwo zauważyć, że zostały wykorzystane takie metody jak: historyczna, normatywna, dogmatyczna, analiza judykatury i badania ankietowe.

Dla komunikatywności i jasności wywodów oraz ujęcia tematu istotne znaczenie ma kompozycja pracy. Rozprawa, oprócz wstępu i podsumowania, składa się z 7 rozdziałów. Dotyczą one:

- rozdział I: istoty przymusu adwokacko-radcowskiego, w tym jego definicji, przymusu adwokacko-radcowskiego w innych gałęziach prawa (w postępowaniu cywilnym, postępowaniu sądowo-administracyjnym, postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym), przymusu adwokackiego w wybranych państwach europejskich (Albanii, Belgii, Czechach, Estonii, Republiki Federalnej Niemiec, Holandii, Hiszpanii), powinności sporządzenia i własnoręcznego podpisania pisma (sporządzenia pisma, własnoręcznego podpisu), obowiązku weryfikacji pochodzenia pisma, bezskuteczności czynności dokonanej z pominięciem przymusu adwokacko-radcowskiego oraz wniesienia pisma;

- rozdział II: *ratio legis* przymusu adwokacko-radcowskiego, tj. uzasadnienia istnienia tej instytucji (kwalifikacji zawodowych, obowiązku przestrzegania etyki zawodowej, odpowiedzialności odszkodowawczej za nienależyte reprezentowanie strony), funkcji przymusu adwokacko-radcowskiego w procesie karnym (gwarancyjnej, inicjującej, programującej, weryfikująca i eliminująca), prawa do sądu (przymusu adwokacko-radcowskiego w kontekście sprawiedliwości proceduralnej, terminów procesowych, prawa

do wolności osobistej, prawa do obrony) oraz pomocy prawnej z urzędu związku z przymusem adwokacko-radcowskim;

- rozdział III: kształtowania się przymusu adwokacko-radcowskiego w polskim procesie karnym, obejmując przymus adwokacki:

a) w kodeksie postępowania karnego z 1928 r. (zakres przedmiotowy: zażalenie na odmowne postanowienie prokuratora apelacyjnego w przedmiocie zaniechania ścigania, akt oskarżenia oskarżyciela posiłkowego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu, należących do właściwości sądu okręgowego lub sądu przysięgłych, sprzeciw przeciwko aktowi oskarżenia, rewizja od wyroku sądu apelacyjnego, kasacja, zażalenie na postanowienie w przedmiocie odmowy przyjęcia kasacji, odmowy przywrócenia terminu do złożenia kasacji oraz w przedmiocie wynagrodzenia za niesłuszne skazanie, wniosek o wznowienie postępowania oraz zakres podmiotowy);

b) w kodeksie postępowania karnego 1969 r. (zakres przedmiotowy, tj. rewizja od wyroku sądu wojewódzkiego, rewizja nadzwyczajna w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych, wznowienie postępowania oraz zakres podmiotowy);

c) w kodeksie postępowania karnego z 1997 r. (wniosek o stwierdzenie nieważności orzeczenia, subsydiarny akt oskarżenia, apelacja od wyroku sądu okręgowego, kasacja, zażalenie na zarządzenie w przedmiocie odmowy przyjęcia kasacji, wniosek o wznowienie postępowania, zażalenie na odmowę przyjęcia wniosku o wznowienie postępowania, skarga od wyroku sądu odwoławczego);

- rozdział IV: zakresu przedmiotowego przymusu adwokacko-radcowskiego, głównie przymusu adwokacko-radcowskiego „na przedpolu” procesu karnego (w zakresie wniosku o uchylenie niektórych immunitetów formalnych, wniosku o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej sędziego Sądu Najwyższego, powszechnego, administracyjnego i wojskowego, sędziego Trybunału Konstytucyjnego, posła lub senatora, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej), instytucji objętych przymusem w kodeksie postępowania karnego (subsidiarnego aktu oskarżenia, apelacji od wyroku sądu okręgowego, kasacji, skargi od wyroku sądu odwoławczego, wniosku o wznowienie postępowania), przymusu adwokacko-radcowskiego w wybranych postępowaniach dyscyplinarnych w zawodach prawniczych;

- rozdział V: podmiotów uprawnionych do wykonywania czynności objętych przymusem adwokacko-radcowskim, w tym przedstawiciela procesowego, podmiotów legitymowanych według pełnionych funkcji procesowych (obrońcy, pełnomocnika), podmiotów legitymowanych według posiadanych tytułów zawodowych (adwokatów, radców prawnych, aplikantów, prawników zagranicznych), sporządzenia pisma objętego przymusem we własnej sprawie;

- rozdział VI: opinii o braku podstaw do sporządzenia pisma procesowego objętego przymusem adwokacko-radcowskim, a w szczególności zakresu przedmiotowego notyfikacji (nadzwyczajnych środków zaskarżenia, pozostałych pism objętych przymusem), *ratio legis* przymusu adwokacko-radcowskiego, formy powiadomienia organu procesowego, autonomicznej pozycji obrońcy lub pełnomocnika, terminu do poinformowania organu procesowego oraz obowiązku notyfikacyjnego wobec strony;

- rozdział VII: przymusu adwokacko-radcowskiego w polskim postępowaniu karnym w opinii adwokatów i radców prawnych

Podział rozprawy na rozdziały jest trafny, gdyż opiera się na kryterium logicznym; poszczególne rozdziały są tak ułożone, że wcześniej omówione zagadnienie mają istotne znaczenie dla dalszych rozważań i są ze sobą powiązane logicznie. Przyjęta przez Autora konstrukcja jest wyrazem dążenia do kompleksowego i wielopłaszczyznowego przedstawienia analizowanej problematyki. Przemyślany jest też wybór zagadnień ujętych w poszczególnych rozdziałach, w zasadzie adekwatnych do tytułu rozdziału. Wyjątek stanowi zamieszczenie w rozdziale I informacji o regulacji przymusu adwokackiego w wybranych państwach europejskich. Jest to chyba spowodowane tym, że Autor - z uwagi na skromny zakres tych rozważań - nie chciał do tego zagadnienia stworzyć odrębnego rozdziału.

Zaprezentowana powyżej, mimo że w sposób niezwykle skrótowy, treść rozprawy, wskazuje już *prima vista*, jak liczne problemy są przedmiotem analizy, ile wymagały nakładu pracy oraz znajomości różnych zagadnień nie tylko z zakresu prawa karnego procesowego, ale i innych dziedzin prawa.

Bliższe zapoznanie się w jej zawartością nie pozostawia żadnych wątpliwości, że powstało dzieło dojrzałe, oparte na bogatej bazie źródłowej obejmującej zarówno opracowania teoretyczne, jak i orzecznictwo. Bibliografia liczy 509 pozycji literatury, na orzecznictwo składają się orzeczenia: 116 – Trybunału Konstytucyjnego; 492 - Sądu

Najwyższego; 88 - sądów apelacyjnych; 15 - Naczelnego Sądu Administracyjnego i 21-wojewódzkich sądów administracyjnych.

Zarówno wypowiedzi w doktrynie, jak i judykatury zostały wykorzystane z dużą wnikliwością. Mając do dyspozycji tak liczne wypowiedzi oraz wielość poruszanych problemów, Autor musiał zachować wyjątkową dyscyplinę, by nie popaść w zbędną kazuistykę, a tym samym zatracić główny nurt rozważań. Mimo wielości zagadnień, do których musiał się odnieść, zachował jasność wywodów oraz prowadził rozważania w sposób wartki i jasny. Nie jest to wyłącznie prosta prezentacja teoretyczna tytułowej instytucji, a zostały poddane pogłębionej analizie i rzeczowej ocenie istotne kwestie, zaś inne mniej ważne tylko zasygnalizowane. Świadczy to o umiejętności Autora dokonywania analizy przepisów prawnych, precyzowania, przedstawiania i eksponowania problemów istotnych na tle prowadzonych rozważań. Widoczna jest jego samodzielność w rozwiązywaniu poruszanych zagadnień i zdolność argumentacyjna. Prezentując wyłaniające się problemy zajmuje co do nich jasne własne stanowisko, przytaczając liczne i różnorodne argumenty na rzecz stawianych przez siebie tez.

Szczególne istotne są wyniki badań ankietowych przeprowadzane wśród adwokatów i radców prawnych na temat oceny przymusu adwokacko-radcowskiego, oparte na bogatym materiale badawczym, obejmującym 1370 osób, w tym 930 adwokatów i 440 radców prawnych z całego kraju. Wskazują bowiem, że instytucja ta odrywa ważną rolę w praktyce wymiaru sprawiedliwości i jest nieodzownym elementem rzetelnego postępowania karnego. Potwierdziły one w dużym stopniu stanowiska Autora zajęte przy rozważaniu poszczególnych kwestii.

Wydawać by się mogło, że przy tak wysokiej ocenie wyrażonej powyżej, kontroli zostało poddane dzieło pozbawione jakichkolwiek mankamentów. Niestety, nie jest wolne od wad, ale mają one charakter drugorzędny, nie dotyczą kwestii najważniejszych.

Autor omawiając termin, w jakim adwokat lub radca prawny ma poinformować sąd o braku podstaw do sporządzenia kasacji, skargi na wyrok sądu odwoławczego lub wniosku o wznowienie postępowania przyjął, że powinno to nastąpić w terminie wskazanym dla nadzwyczajnego środka zaskarżenia (s. 266). Ze względu na brak jego określenia w art. 84 § 3 k.p.k. miał pełne prawo zaproponować taki termin (s. 266). Nie wziął jednak pod uwagę, że w takim wypadku strona może być pozbawiona możliwości sporządzenia takiego środka przez innego adwokata lub radcę prawnego. Sam zresztą zasadnie pisze, że strona o braku podstaw do sporządzenia nadzwyczajnego środka

zaskarżenia powinna być zawiadomiona w terminie jak najkrótszym, gdyż w przeciwnym razie prawo strony do nadzwyczajnego środka zaskarżenia byłoby zagrożone (s. 267). Problem ten rozstrzygnął Sąd Najwyższy, przyjmując, że „Konieczność zagwarantowania skazanym, którym ustanowiono obrońców z urzędu dla ewentualnego sporządzenia i wniesienia kasacji, równych praw w dostępie do skargi kasacyjnej, wymaga, aby w wypadku gdy obrońca z urzędu nie stwierdzi podstaw do sporządzenia i wniesienia tej skargi, pouczyć tego skazanego - informując go jednocześnie o stanowisku obrońcy z urzędu - że przysługuje mu możliwość wniesienia kasacji sporządzonej przez adwokata z wyboru w terminie 30 dni (art. 524 zd. 1 k.p.k.), liczonych od dnia następnego po dniu, w którym poinformowano go o oświadczeniu obrońcy z urzędu (art. 16 § 2 k.p.k.), niezależnie od tego, czy skazany po otrzymaniu odpisu wyroku wraz z uzasadnieniem wniósł własnoręcznie sporządzoną kasację, czy też nie składając tej skargi, złożył wniosek o ustanowienie obrońcy z urzędu dla sporządzenia i wniesienia kasacji” (postanowienie SN z dnia 9 września 2009 r., V KZ 55/09, OSNKW 2010, Nr 2, poz. 19, postanowienie SN z dnia 18 listopada 2009 r., II KZ 54/09, OSNKW 2010, Nr 1, poz. 9, postanowienie SN z dnia 22 grudnia 2009 r. - III KZ 87/09, OSNKW 2010, Nr 5, poz. 46 z głosą M. Zbrojewskiej, OSP 2011, Nr 3, s. 33 i nast., postanowienie z dnia 26 września 2011 r., II KZ 41/11, LEX nr 960540, postanowienie SN z dnia 12 grudnia 2012 r. LEX

nr 1235919, postanowienie SN z dnia 28 marca 2017r., III KZ 15/17, IV KZ 84/12, LEX nr 2258030). Jest to niewątpliwie pogląd zasadny, gdyż służy ochronie praw skazanego, lecz nie znajduje uzasadnienia w treści art. 524 § 1 k.p.k., który nie budzi żadnych wątpliwości co do początkowej granicy, od której rozpoczyna się bieg tego terminu. Kwestii tej nie rozwiązuje art. 127a § 1 k.p.k., w myśl którego, jeżeli warunkiem skuteczności czynności procesowej jest jej dokonanie przez obrońcę lub pełnomocnika, termin do jej dokonania ulega zawieszeniu dla strony postępowania na czas rozpoznania wniosku o przyznanie pomocy prawnej w tym zakresie. Nie dotyczy bowiem omawianej sytuacji.

Jest to problem ważki i oczekiwać należało, że Autor poruszy go i zaproponuje rozwiązanie *de lege ferenda*. Był dostrzeżony w literaturze, w której proponowano dodanie § 1a do art. 524 k.p.k., że w razie stwierdzenia przez adwokata lub radcę prawnego, że brak jest podstaw do wniesienia kasacji, termin określony w § 1 biegnie od daty zawiadomienia o tym strony, o czym należy pouczyć skazanego (R. A. Stefański: Kasacja -

potrzeba zmian, w: Postępowanie odwoławcze w procesie karnym – u progu nowych wyzwań, red. S. Steinborn, Warszawa 2016, s. 349 - 361).

Z rozważań Autora poświęconych sporządzeniu pisma objętego przymusem adwokacko –radcowskim przez osobę będącą adwokatem lub radcą prawnym we własnej sprawie wynika jakoby w judykaturze i doktrynie był jednolity pogląd, że nie mogą tego uczynić. Tymczasem Sąd Najwyższy wyraził także inny pogląd, twierdząc, że: „Adwokat ma prawo sporządzić i podpisać kasację we własnej sprawie, to znaczy w sprawie, w której występuje w charakterze oskarżyciela posiłkowego, powoda cywilnego bądź oskarżonego” (postanowienie SN z dnia 3 lutego 2003 r.- II KZ 61/02, OSNKW 2003, Nr 5 – 6, poz. 46) Pogląd ten spotkał się z krytyką (zob. glosy do tego postanowienia B. Kurzępy, OSP 2004, Nr 1, s. 26 – 27, M. Zbrojewskiej, Pał. 2004, nr 1- 2, s. 247 – 249, J. Kosonogi, WPP 2004, Nr 1, s. 166 – 169, Cz. P. Kłaka, Ius et Administratio 2004, Nr 2, s. 257 – 259), którzy wyrazili pogląd odmienny. Autor orzeczenie to powołał w przypisie dotyczących argumentów przemawiających za poglądem przeciwnym (s. 236, przypis 916), co sugeruje, że Sąd Najwyższy w tym orzeczeniu wypowiedział się także za nim.

Autor błędnie przyjął, że treść aktualna treść art. 526 § 1 k.p.k. (s. 137) została nadana przez art. 1 pkt 185 ustawą z dnia 27 września 2013r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz.1247 ze zm.). Ustawa ta rzeczywiście zmieniła ten przepis, ale kolejna jego zmiana została dokonana przez art. 4 pkt 4 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2016r., poz.178). Zmiana polega na połączeniu dotychczasowych podmiotów Ministra Sprawiedliwości i Prokuratora Generalnego za pomocą myślnika. W konsekwencji Autor w innych miejsca podaje także nieaktualną treść tego przepisu (s.139).

Wskazując elementy, które musi zawierać kasacja (s. 177), Autor chyba przez przeoczenie nie zawarł wymogu uzasadnienia (art. 518 w zw. z art.427 § 2 k.p.k.).

W zakończeniu zawarte są przemyślenia Autora uzewnętrznione w prowadzonych rozważaniach w całej pracy i mają charakter sprawozdawczo – wnioskowy, z przewagą tego pierwszego elementu. Tymczasem standardem rozpraw doktorskich jest ich kończenie wnioskami zarówno *de lege lata*, jak i *de lege ferenda*. W tej części został wymieniony tylko jeden wniosek *de lege ferenda*, a mianowicie by zakresem art. 84 § 3 k.p.k. objąć także subsydiarny akt oskarżenia oraz apelację od wyroku sądu okręgowego (s. 296).

Musi to dziwić, bowiem Autor w pracy sformułował w sposób bezpośredni lub pośredni określone wnioski pod adresem ustawodawcy.

Wprost twierdzi, że należy wprowadzić możliwość sporządzenia pism objętych przymusem adwokacko-radcowskim przez stronę we własnej sprawie jeśli jest adwokatem lub radcą prawnym (s. 240).

Brak regulacji co do formy powiadomienia sądu o braku podstaw do sporządzenia kasacji, skargi na wyrok sądu odwoławczego lub wniosku o wznowienie postępowania uznaje za przejaw zaniechania prawodawczego (s. 169), co sugeruje, że konieczna jest zmiana ustawodawcza.

Wyraził zdanie, że mając na względzie, że w wyniku przymusu adwokacko-radcowskiego działania strony są ograniczone, byłoby racjonalne, by na wniosek strony był wyznaczany adwokat lub radca prawny bez konieczności wykazania, że nie jest w stanie ponieść kosztów jego ustanowienia bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (s.107).

Oceniając dysertację nie sposób nie zwrócić uwagi na jej stronę formalną, która zasługuje na wysoką; adiustacja tekstu została dokonana wręcz wzorowo. Nasuwa jedynie drobne uwagi krytyczne. Niepotrzebnie Autor w tekście zamieszcza informację o tym, w jaki sposób określony akt prawny będzie dalej cytowany w sposób skrócony (s. 9,10), skoro jest zamieszczony w wykazie skrótów. Poprawnie akty prawne powołuje się w ten sposób, że podaje się: nazwę aktu prawnego, datę jego wydania oraz jego nazwę, tymczasem Autor niekiedy nie przestrzega tej formuły, powołując datę jego wydania na końcu (s. 123- 124).

Dokonując generalnej oceny pracy trzeba mieć na uwadze i jedno i drugie spostrzeżenia, gdyż tylko wówczas ocena może być obiektywna. Całościowa ocena rozprawy wypada bardzo wysoko, a uwagi krytyczne - jak już wspomniano - mają charakter marginalny. Praca charakteryzuje się bardzo dobrym poziomem merytorycznym, jest ciekawą i naukowo rzetelną prezentacją ważnej instytucji prawnej, jaką jest przymus adwokacko-radcowski, przygotowaną z zachowaniem wymagań metodologicznych i językowych. Jest dziełem istotnym, wydatnie wzbogacającym literaturę tematu i dokumentującym szeroką wiedzę Autora w kręgu podejmowanego tematu oraz w zakresie całego prawa karnego procesowego. Co ważne, wskazana we wstępie hipoteza badawcza została w pełni potwierdzona, a zasadnicze cele pracy zostały

spełnione. Badania Autora objęły pełny stan normatywny w zakresie rozpatrywanych problemów.

Na tę ocenę składają się zawartość informacyjna, oparta na bogatej bazie źródłowej, rzetelność wywodów oraz obiektywny charakter wniosków. Jest to opracowanie ciekawe, korespondujące z aktualnymi potrzebami, cechujące się solidnością, rzetelnością i wnikliwością badawczą.

Autor wykazał się znaczną wiedzą teoretyczną w zakresie przepisów, doktryny i orzecznictwa, a w licznych i rozbudowanych przypisach udowodnił, że panuje nad zasadniczymi kwestiami z zakresu dogmatyki prawa karnego procesowego. Ponadto dowiódł, że potrafi analizować przepisy, korzystając z różnych metod wykładni prawa, a także korzystać z literatury i judykatury.

Oceniana praca stanowi oryginalne rozwiązanie przez Autora problemu naukowego oraz wykazuje jego ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie prawa karnego procesowego i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Stwierdzam, że spełnia ona wymagania określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016r., poz. 882 ze zm.).

Prof. dr hab. Ryszard A. Stefański

